

MARXISTICKÁ KRITIKA SOCIÁLNO-FILOZOFICKÝCH VÝCHODÍSK IDEOLÓGIE AGRARIZMU

KAROL KOLLÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Marxisticko-leninskú kritiku agrárnej ideológie, tak ako ju sformuloval M. Hodža a jeho prívrženci, [2, IV] najvýraznejšie a najpregnantnejšie vyjadril VI. Clementis a Ladislav Szántó, ktorí publikovali svoje kritické postrehy najmä v súvislosti so zverejnením politického programu agrárnej strany, ale pritom venovali svoju sústredenú pozornosť aj ideovým východiskám agrarizmu.

V. Clementis venoval kritike agrarizmu niekoľko článkov, ktoré publikoval na stránkach časopisu DAV. Z aspektu kritiky teoretických základov agrarizmu boli najvýznamnejšie články *Agrarizmus ako nová „ideológia“* [DAV 1924] a *Po zjazde agrárnej mládeže* [DAV 1933]. V uvedených článkoch síce na jednej strane priznával význam, neobyčajnú dôležitosť agrárnej otázky a taktiež súhlasil s prívržencami agrarizmu v tom, že agrárna otázka je jedným z najdôležitejších problémov Slovenska, avšak na druhej strane nesúhlasil (a ako marxista ani nemohol súhlasiť) s tými agrárnickými zásadami, podľa ktorých sa v agrarizme rodí veľká „politická a mravná“ idea, ako ju označoval M. Hodža.

Zamýšľal sa jednak nad novostou tejto ideológie, dovádzal do dôsledkov jej teoretické princípy, a tak dokazoval jej vnútornú kontradiktornosť a eklekticismus. Svoju kritiku orientoval na dichotomickosť agrárnického delenia spoločnosti na sféry priemyslu a poľnohospodárstva, na industrializmus a agrarizmus. Dôrazne kritizoval tiež „zákon o vzťahu človeka k pôde“, ktorý mal byť podľa agrárnickej ideológie hlavnou a rozhodujúcou silou vývoja ľudstva.

Obzvlášť ostro vystupuje Clementis proti agrárnikovi Švehlovi, ktorého obviňuje z „prostého primitivizmu, ktorý neguje najzákladnejšie základy sociológie“. Hodžu a Štefánka považuje za „skromnejších“ teoretikov: „Podľa Hodžu agrarizmus sa v princíp vyvinúť ešte len má, a preto prosto vo svojich rečiach sa obmedzuje na stanovenie rozdielov medzi výrobou, mechanickou a organickou a z toho vyplývajú „priepasti“ medzi týmito svetmi. Je zaujímavé, že tak on ako i Štefánek podtrhujú zvlášť konzervujúci charakter roľníctva. Hodža uznával, že priekopníkom nových ideí je robotníctvo, roľníctvo má tvoriť „jeho protiváhu“ [1, s. 68].

Clementis, samozrejme, nepopieral, že spoločnosť nie je rôznym spôsobom diferencovaná, netvrdil, že spoločnosť predstavuje absolútne homogénny celok. Išlo mu však o to, aby sa diferenčné kritériá stanovili vedecky správne. Ideológom agrarizmu vyčítal vážne chyby práve v tomto smere.

Vyčítal im okrem iného najmä „prehliadanie“ či skôr negovanie triednej štruktúry spoločnosti, ignorovanie triednych súvislostí spoločenského vývoja a zjednodušený povrchný prístup k sociálnej problematike. „Stačí porovnať skutočnosť, aby sme videli, nakoľko rovné postavenie triedne nesie so sebou podobnú mentalitu“ tvrdil Clementis a vzápätí sa pýtal: „Či nie je bližší robotník z niektorej dediny alebo malého mesta robotníkovi trebárs z veľkomesta, než inteligentovi z tej istej dediny? A tak je to nielen u robotníka, ale aj

u iných tried a stavov. To neznamená, že by obyvateľstvo jednej dediny, ako také, nemalo spoločné záujmy, nebolo viazané rodinnými vzťahmi atď., ale tieto sa obmedzujú len práve na tú-ktorú dedinu. A i tam vidíme, nakoľko sú zatlačované do pozadia silnejšími skutočnosťami. Reálne delenie spoločnosti je delenie na triedy, t. j. podľa toho, aké postavenie zaujíma určitá skupina vo výrobnom procese“ (1, s. 68). Ďalej tvrdí, že je veľmi ťažké „chcieť zakladať systém na výrobných vzťahoch v poľnohospodárstve“ a pritom vychádzať zo skostnatého predpokladu jednoty všetkého vidieckeho obyvateľstva, z jednotnej dediny, z predstavy homogénneho vidieka. Ak agráристи sa proklamatívne dožadovali realizácie zásady jednotného frontu maloroľníka alebo poľnohospodárskeho robotníka z veľkostatkárom v mene jednotného vidieka, Clementis naopak tvrdí, že aj keď „v poľnohospodárstve je nepomerne ťažšie vytýčiť triedne hranice, než v industrializme“, nikto nemôže popierať reálnosť rozdelenia roľníckeho obyvateľstva „asi na tieto skupiny: 1. trieda stojaca nepriateľsky voči proletariátu: veľkostatkári poberajúci len rentu... 2. trieda balansujúca medzi proletariátom a vládňúcimi triedami: strední roľníci a maloroľníci... 3. proletárske vrstvy a poľnohospodárske robotníctvo... „Že medzi týmito triedami“, píše ďalej Clementis, „nemôže byť reči o harmónii záujmov, je jasné... Antagonizmus vidieka a mesta, netýka sa vzťahu pracujúceho roľníka k mestskému robotníkovi, ale je to nepriateľstvo roľníka a vykorisťujúceho sprostredkovateľa, resp. poskytovateľa úveru“ (1, s. 70—71).

Clementisova kritika toho názoru teoretikov agrarizmu, podľa ktorého pre potrebu „stavovskej solidarity“ roľníctva treba dosiahnuť súlad medzi poľnohospodárskym robotníkom a veľkostatkárom, má svoje politické konsekvencie. Clementis správne postrehol uvedený teoreticko-ideologický princíp v súvislosti s úsilím o „pacifikovanie“ revolučných nálad horehronského obyvateľstva, medzi ktorým silnelo v tomto období výrazné triedne uvedomenie a revolučné nálady. Práve z tohto hľadiska sa mu oprávnene videla agrárna ideológia nesprávna a osobitne škodlivá.

Podobne ako Vladimír Clementis, aj Ladislav Szántó postrehol súvislosti medzi ideológiou agrarizmu a praxou triedneho boja.

Ako konštatuje Jaroslav Martinka, „v súvislosti s otázkou politickej výchovy pracujúcich a aj inými cestami dostáva sa Szántó bezprostredne k riešeniu širších ideologických problémov. Pri skúmaní predpokladov rozvoja marxistického ideologického myslenia na Slovensku dostáva sa aj k analýze a hodnoteniu našej národnej minulosti z hľadiska politického a kultúrneho. Všíma si, medziiným revolučné pôsobenie štúrovcov a správne vykladá podstatu hlasizmu, ktorý — podľa neho — *nebol len pasívnym prejavom masarykizmu, ale aj osobitným a špecifickým produktom potrieb vyvíjajúceho sa slovenského kapitalizmu* (podč. K. K.) (3, s. 433).

Tieto svoje názory Ladislav Szántó vyložil v pomerne rozsiahlom článku *Agrárna demokracia peňažného žochu*, s podtitulom *Triedny boj zo živelného boja maloroľníctva*, ktorý vyšiel v časopise DAV vo štvrtom čísle V. ročníka (1932) pod pseudonymom Ján Krokavec. Szántó v jeho úvode zdôrazňuje, že triedny boj československého proletariátu zasahuje aj medzi vidiecke obyvateľstvo, kde však má ešte živelnú povahu, je určený nejasnými ideovými a citovými pohnútkami. „Úlohou proletariátu je pozdvihnúť a urobiť zo živelného maloroľníctva, sledujúceho mlhavé ciele, súčiastku proletárskeho triedneho boja“, píše Szántó, hneď však dodáva: „Tento úkol je sfažovaný nielen tým,

že sa jedná o utvorenie bojovej jednotnosti dvoch rôznorodých tried s rôznymi *bezprostrednými* (podč. L. Sz.) záujmami, ale i tým, že sa tieto masy nachádzajú v pazúroch takých ideológií, ktoré v nich budia ilúzie, že bojujú za svoju lepšiu budúcnosť, ba celého ľudstva.“ Takouto ideológiou, ktorá dezorientuje roľníctvo na jeho ceste k spojenectvu s revolučným proletariátom, je ideológia agrarizmu.

L. Szántó veľmi výstižne poznamenáva, že teória agrárnej demokracie je rafinovaná v tom, že sa v nej „svelebuje najslabšia stránka roľníckej triedy a vydáva sa za jej najsilnejšiu povahovú stránku, že sa v protirečivej jednotnej povahe maloroľníctva ignoruje práve táto protirečivosť, ktorá ju robí nie novým výrobným typom, typom malomeštiackym v oblasti zemedelstva, teda typom, z akého... v histórii vyrástla v obore priemyslu a veľkokapitálu buržoázia, prekonávajúc tento malomeštiacky, maloburžoázny výrobný spôsob remeselníctva a manufaktúrníctva“ [6, s. 42].

Z týchto polemických pozícií Ladislav Szántó označuje teóriu agrárnej demokracie ako „ideológiu dreveného pluhu“ a vyzýva k boju s jej princípmi ako na praktickom, tak aj na teoretickom fronte, predovšetkým prostredníctvom dôkazu, že táto teória je vo svojej podstate malomeštiackou ideológiou finančného kapitálu. „K tomu“, píše Szántó, „aby sme túto kapitalisticko-triednu podstatu teórie agrárnej demokracie odhalili v teórii, musíme odhaliť pred očami maloroľníckych mäs objektívnu dialektiku historického vývoja kapitalizmu a s ním súvisiaceho národnostného hnutia na Slovensku vôbec. Po druhý raz musíme postaviť pred oči tých zvedených mäs dialektiku materiálneho súčasna, t. j. dialektiku vývoja kapitalizmu po vojne v takej konkrétnosti a životaplnosti, aby ona mohla presvedčiť i teoretizovania neschopných ľudí“ [6, s. 42].

L. Szántó vyzýva k aktívnemu prístupu k roľníckemu obyvateľstvu na vidieku, ktoré treba strhnúť na stranu proletárskej ideológie pomocou presvedčivých argumentov. Szántó v tejto súvislosti tvrdí, že „maloroľnícke masy sa musia presvedčiť, že jediná ich spása od múk živorenia a úplného sproletarizovania je v pochopení, že nie v ich súčasných, momentálnych záujmoch je ich spása, ale v ich budúcich záujmoch“ [6, s. 43]. Szántó však zároveň pochopil, že potrebné sú nielen výzvy k jednotnému boju robotníkov a roľníkov proti spoločnému nepriateľovi, ale aj kritická interpretácia ideologických názorov politického protivníka. Preto v spojitosti s vysvetľovaním úloh, ktoré čakajú na prácu komunistov na vidieku, analyzuje aj typický názor slovenskej buržoázie, ktorým je hlasizmus. Píše: „... Zvláštnosťou histórie slovenskej buržoázie a národnostného hnutia je tá okolnosť, že masovým nositeľom tohto hnutia v tejto dobe nie je mestské malomeštiactvo, ale vidiecke, t. j. roľníctvo a vidiecka inteligencia, z radov ktorého sa tiež pôsobením zákonov kapitalistického vývoja vytvára stredná a veľká buržoázia na jednej a proletariát na druhej strane. Preto aj v ideológii hlasistov sa odráža tento rozdiel. Je to malomeštiacka ideológia, ako je ňou i masarykizmus, ale je ideológiou vidieckeho malomeštiactva. Chceme-li, je to agrárny variant masarykizmu“ [6, s. 44]. V prístupe Ladislava Szántóa k teórii agrárnej demokracie a k hlasizmu cítil znalosť zásad Lenina, ktorý vždy vnímal roľníctvo ako potenciálneho spojenca robotníckej triedy, ktorého treba získať politickou prácou a agitáciou. Spájanie riešenia roľníckej otázky s politickým zápasom bolo pre V. I. Lenina príznačné. „Ak chcete doviest do konca agrárnu revolúciu“, vysvetľoval Lenin,

„musíte doviest do konca aj politickú revolúciu; bez dovŕšenia politickej revolúcie nemôžete rátať s nijakou alebo aspoň s trochu trvácnejšou agrárnou revolúciou“ [5, s. 499].

K týmto myšlienkam sa Ladislav Szántó ešte raz vrátil vo svojej recenzii Štefánkovej knihy *Základy sociológie Slovenska*, ktorá vyšla ako 3. diel *Slovenskej vlastivedy* r. 1945, podrobil ostrej kritike ideológiu agrarizmu a z nej predovšetkým ten názor, podľa ktorého je mesto vždy viac odkázané na vidiek, než naopak, podľa ktorého obyvateľ mesta je vždy viac odkázaný na roľníka, než naopak. Szántó dôrazne oponuje tvrdeniu, že „kto chce vidieť dnešný spoločenský život iba v jeho naturalistickej nevinnosti... nuž ten si z neho musí odmyslieť kapitalizmus... Skutočnosť je taká, že dnes sa v meste sústreďuje kapitál (a to v prvom rade kapitál finančný), vykorisťuje a robí závislý vidiek od mesta. Kapitalistická trieda — to je ten „mešťan“ v skutočnosti, a nie robotníctvo, úradníctvo a remeselníctvo“ [7, s. 4].

Hoci sa Ladislav Szántó výslovne nešpecializoval na detailný rozbor názorov M. Hodžu, možno jeho kritiku ideológie agrarizmu pokladať za neobyčajne výstižnú. Szántó — podobne ako Clementis — vychádzal z leninskej koncepcie riešenia roľníckej otázky, z leninského prístupu k vzájomnému vzťahu medzi robotníckou triedou a roľníctvom.

Z Clementisovho i Szántóovho chápania riešenej problematiky a z ich postoja ku kritizovaným názorom jednoznačne vyplýva, že hlavným a dominantným cieľom marxistických kritikov agrarizmu, agrárnej ideológie, bola v konečnom dôsledku predovšetkým kritika ich „teoretickej dýchavičnosti a politickej reakčnosti“ (Clementis), kritika, ktorá sledovala rovnako teoretické, ako aj praktické politické ciele. Bola to kritika, ktorej centrálnym zmyslom boli záujmy roľníckej triedy, revolučného proletariátu.

Ústredná myšlienka tejto kritiky agrarizmu korešpondovala s Leninovými slovami, ktoré napísal v súvislosti s kritikou ruských národnárov: „Záujmy buržoázie [za ktorými slepo idú národníci], vyžadujú zmiešavanie roľníckeho proletariátu s roľníckou buržoáziou. Záujmy proletariátu si vyžadujú boj s týmto miešaním, vyžadujú si jasné oddeľovanie tried všade, a tak i medzi roľníctvom. Netreba klamať seba a iných táraním o „roľníctve“: musíme sa učiť sami a učiť roľníkov tomu, že i medzi roľníctvom každým dňom a vždy hlbšie vzniká priepasť medzi proletariátom a buržoáziou“ (4, s. 100).

Prítomnosť marxistickej kritiky ideológie tzv. agrárnej demokracie svedčila o nezmieriteľnosti mladej komunistickej inteligencie združenej okolo časopisu DAV s prot ľudovou politikou agrárnej strany a dokazovala životaschopnosť marxisticko-leninskej ideológie v podmienkach buržoáznej Československej republiky.

LITERATÚRA

1. CLEMENTIS, V.: Vzduch našich čias. I. Bratislava 1967.
2. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. I.—VII. Praha 1930—1934.
3. Prehľad dejín slovenskej filozofie. Bratislava 1965.
4. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 20. Bratislava 1956.
5. LENIN, V. I.: Zbrané spisy. Zv. 4. Bratislava 1979.
6. SZÁNTÓ, L.: Agrárna demokracia peňažného žochu. DAV 1932, č. 4.
7. SZÁNTÓ, L.: Vedecký základ reakcie prostriedkom pokroku. In: Pravda 1946, č. 1.